

A KÖZMŰVELŐDÉS „MIÉRT”-JE ÉS „HOGYAN”-JA

Vannak elméleti tanulmányok, melyek minden sora gondolat-ébresztő. Olyanok, amelyek összefoglaló jellegűek, hiszen egy-egy felvetett tömör tézis mögött a szerző előzetes munkásságának már több tanulmányban kifejtett, ismert elméleti tételei állanak – tömör összegzésben mégis szükségesek, elméletet-gyakorlatot tovább-leadítók. Ilyen Maróti Andor: *A közművelődés mítoszai* (SZÍN 1998. III/6. 2–4. old.) cikke. Esmecserére, reagálásra ösztönöz, mégse könnyű belépni az általa nyitott kapun, mert túl széles a jelenség, amit elvileg rendezni akar és talán a megközelítés túlságosan unidiszciplináris (csak művelődéseméleti aspektusú) – egy olyan problémakörnél, ami eleve többretegű, így összességében csak multidiszciplinárisan megválasztható. Persze mindez egy ilyen rövid cikkben csak problémafelvetés maradhat, s az elemzési szempontok új megközelítését kísérelhetik meg a vitázó/beszélgető partnerek. Csak így lehet belépni a Maróti által kinyitott kapun.

1. Mítosz, elv, eredményesség

Még ilyen szűk keretek között is elengedhetetlen a fogalmi-értelmezési és hozzá kapcsolódó funkcionális kérdések felvetése. *A miért kell e kérdésről töprengeni? – gondolatkor ez.*

Most legyünk nagyon praktikusak. Minket a *közművelődésnek* tekinthető közös, társas tevékenységrendszer *hatékonysága, eredményessége érdekkel*, aminek lényegi paramétere az ember, mivel társas alkotó lény, és mint individuum, fejlődésének, kibontakozásának a segítése. Mi köze van ennek a közművelődés mítoszaihoz, különösen abban az értelemben, ahogy a fogalmat Maróti használja? Tudni illik, hogy a mítosz olyan üggyel kapcsolatos hiedelem, amelynek tartalmát az egyén nem tartja szükségesnek érvekkel igazolni, mert eleve evidensnek tart. Ezután öt ilyen mítoszként ható elvet, magállapítást sorol fel. A problémám ott kezdődik, hogy amikor Maróti közelebb lép a tartalmi kifejtéshez, a mítoszok egyre ellentmondásosabbakká válnak és elvesztik értéktartalmukat. Azt, hogy melyik részük miben értékes, mikor értéktelen, illetve mennyire értékesebb, vagy értéktelenebb mint a másik. Persze az alapvető paraméter: az ember fejlődése, differenciálása segítségével a művelődés eszközeivel. Hadd legyen ez az aspektus az én hozzájárulásom az eszmecseréhez.

Szögezzük le, hogy *az emberi tevékenység általában célszerű, így gondolati tartalmában, elvekben is kifejeződő tevékenység.* (A folyamat egyszerűsítése érdekében most nem elemezzük a tevékenységek ismert, nem tudatosult, automatikus részösszetevőit, melyek a közművelődésben is szerepet játszanak.) Az elv tehát a tevékenység szándékszerűségét fejezi ki. Így döntő feltétele a hatékony közművelődési folyamatnak is. Kérdés persze, hogy a fentebb jelzett „mítosz-szinten”, vagy tudatosabb választáson, érvelésszerű döntéshozatalon alapuló szinten-e? Minden kétséget kizáróan a másodiknak említett szinten, amelyben a gondolkodás képessége a *közművelődés szakmaiságának* fontos záloga. Ennek a helyességnek viszont a döntő, de nem egyetlen kritériuma: a közművelődésben résztvevő csoportok adott társadalmi, kulturális meghatározottságának a tudatos elemzése és felismerése. Ez alapján tudunk a kultúra széles tartományából az ezen értékszempontoknak megfelelő (és szinte spontán érdekszféra mozgósító, érdeklődést kelthető) kulturális termékeket a kínált közművelődési tevékenység középpontjába helyezni és ajánlani. A rutin-szintű (én ilyennek látom a mítosz szerinti tevékenységet is) minden valószínűség szerint alacsonyabb hatékonyságú, mint a közösen, tudatosan vállalt művelődési együttműködés. (Jó lenne mindezt tudományos hatékonyságvizsgálattal is bizonyítani!)

Mindenesetre szükséges leszögeznünk, hogy meglátásunk szerint a *mai gyakorlati közművelődés fő gondja kevésbé a céltudatosság és rutinszerűség ellentmondásossága, sokkal inkább a művelődési céltudatosság és célnélküliség, ha kell mítosztalanság ellentmondásossága.* Még a rutin-szerű művelődési tevékenység is jobb, mint az eszközök közt nem válogató merő küzdelem a létfeltételek megőrzéséért. Emiatt a sodródás, a nem művelődési jellegű tevékenységek útvesztői között a *tevékenységi célok* művelődésen kívülivé degradálódása. A közművelődés eredményességének újragondolását e helyzetig visszanyúlva kell elvégezni.

2. Uniformizáltan (általánosságban) vagy differenciáltan (rétegezten)?

A Maróti által kínált problémaelemzési mód elleni másik ellenérzésem abból táplálkozik, hogy implicite azt a tévhitet erősíti, mintha a mai közművelődés alapproblémái a közművelődési mítoszok általánosan felvetett művelődéseméleti aspektusai szerint megválaszolhatók lennének. *Szinte mellőzi a művelődési jelenségekre vonatkozó már több évtizedes legfőbb szemléleti, tudományos eredményeket.*

Egy olyan társadalomban, mely alapvető ellentmondásokra épül, – hát még egy olyanban, mint a mai, amelyben a társadalom nemcsak ellentmondásos rétegezetszerű, hanem a rétegek egymástól egyre szétszakadóbb mozgástendenciákat is mutatnak – *fontos tétel*, hogy magáról a társadalomról, még kevésbé annak művelődéséről nem lehet uniformizáltan, csak általános elveknek megfelelően gondolkodni, nem lehet magát a társadalmi (művelődési) helyzetet csak ezen általános elvek, aspektusok alapján tudományosan elemezni, hanem róluk csak differenciált összetettségben, a megfelelő társadalmi-történeti-kulturális viszonyok szerinti meghatározottságban, ellentmondásban lehet reális képet, magyarázatot alkotni.

Művelődésszociológiai vizsgálatok jelentős kutatási eredményei bizonyították, hogy ilyen társadalmakban rétegenként más-más értelmet, hangsúlyt kap a kultúra egyes oldala, funkciója. Így szükségszerűen tényleges életszerepe is van az egyes rétegek életében.

Ez az alaptétel a *közművelődésre vonatkozó tudományos kutatásaink snatégájában is új hangsúlyokat jelent.* Először is mindenképpen *inkább valóságos közművelődési folyamatokat empirikusan, analitikusan elemző kutatásokra van szükség, mint eleve megállapított elméleti tételek deduktív megvalósulásainak mérlegelésére.* Megítélésem szerint csak ez lehet az útja ha azon alapvető közművelődési ellentmondás oldásának, amit ebben az induló vitában (lásd SZÍN 1998. III/6. 6. old.) Lipp Márta jogosan „szakmai hipokrizisnek” nevez, mely több évtizedes, s eddig meghaladhatatlannak tűnik, hogy „nem csökkent a szakadék a szakmai frázisok és a gyakorlat között, ami meggátol bennünket, hogy előre jussunk.”

3. Régi, és új közművelődési életfunkciók a mai életben

A fentebb jellemzett kritériumok szerint a „közművelődés” a társadalomban a *kultúra* minden, vagy bármely ágával való szabad, önkéntes, igény-szerinti, *természetes és gyakorlata* a társadalmi rétegeztségnek megfelelően. Ennek a gyakorlatnak a tudományos, intézményi és szervezeti-, anyagi és személyi feltétel- és formarendszere, és az ezek összehatásában megvalósuló kultúraelsajátítás személyiségformáló eredményessége van.

Íme a pluralista, demokratikus társadalom közművelődésének tudományos értelmezése. Így magában mennyire absztrakt, a va-

lóságos folyamatoktól elvonatkoztatott! Azzal válik élővé, ha reális társadalmi elemzéssel ilyen tartalmakkal töltjük meg.

– A társadalom mely rétegei a kultúra milyen elemeivel, tartalmaival élnek szabadon, önkéntesen a társadalomban (esetleg mely rétegeit utasítják el);

– Ennek a művelődési aktivitásnak az egyes csoportok, rétegek, egyének életében mik a fő *motiváló tényezők*? A társadalmi viszonylataiban (mint dolgozó, termelő ember, mint családfenntartó, mint társadalmi, közéleti ember, mint biológiai, testi-leki egészségében meghatározott ember, mint szociális társas lény, mint életcélokban gondolkodó etikus, s transzcendenshez kapcsolódó ember stb.), mely meghatározottságok milyen tartalmú, méretű kultúra-elsajátítására, kultúrával való élésre teszik őt *motiválttá*, de (még tovább vive a kérdést): *képessé is*;

– Ehhez milyen jellegű anyagi, szervezeti, intézményi, személyközi *segítség*re van szüksége, hogy személyiségében nyíltan gazdagodjék, fejlődjék, hogy „használatra kész” műveltséget alakítson ki magában?

Csak konkrét társadalmi elemző, tudományos-elméleti tevékenység-gel tudunk a *közművelődési folyamat* e kérdéseire válaszolni és bizony e *válaszok igen differenciáltak*, társadalmi rétegenként ellentmondások lesznek, de csak így lesznek igazak és gyakorlati *közművelődési tevékenységet szabályozók*. Ez csak régiókra, lakóközetekre vonatkozó, ott konkrétan élő, reális szükségletek által meghatározott, *hic et nunc* jellegű gondolkodással valósítható meg. Csak így lehet arra választ kapni, hogy *mi a reális társadalmi funkciója a kultúrának, a közművelődésnek az adott hely adott társadalmi csoportjánál*.

3.1. A *közművelődésnek* mindig a kultúra azon elemeire, tartalmaira kell feltételteremtő, tervező, szervező, elsajátítást segítő tevékenységével koncentrálnia, amelyek az egyes emberek, csoportok *reális életszerepéhez* adnak segítséget. Csak így lesz a kultúra, a művelődés nem valami „különlegesség”, hanem maga a műveltség is a jobban, emberibb teljességben élés segítője, védelme biztosítója. Maróti ezért tekinti egyik negatív mítosznak a kultúra, művelődés tartalmának – egyszerűsítetten szólva – csak a művészeti kultúrára való leszűkítését, s követeli jogosan a művelődési folyamatába a *mindennapi kultúra* (táplálkozás-, viselkedés-, beszéd-, öltözködés-, lakás-, a környezet-, és munka-, a közéleti és politikai kultúra) beiktatását. Lipp Márta ennek okát is szellemelesen megvilágítja, „*hogyan jobban rálássunk az egészre, lépünk egyet hátra: a közművelődésből a valóságba*”.

Mintegy három évtizede (lásd Durkó Mátyás: *A művelődési motiváció elemzése a tudományos ismeretterjesztésben*. In: Módszertani Műhely TIT 1978/7–21. old.) megfogalmaztuk ezt a követelményt a *közművelődés hatóköre szélesítésének* alapvető feltételeként. Kérdés, hogy ugyanúgy érvényes ma is e megállapítás? A társadalomban a fejlődésben megrekedtek, a lemaradók, az elszegényedők – sajnos a rendszerváltás után sem csökkenő, inkább növekvő, milliókat érintő – táborra szempontjából *mindenképpen igaz!* Részükre csak így teremthető meg a művelődés reális társadalmi funkciója. *Persze ez nem egyedi irányelvként fogalmazható meg*. A pluralizált társadalmi fejlődés kitermelt olyan rétegeket is, akiknél a kultúra legmagasabb értékeivel, a tudományokkal, a társadalomelméletekkel, a pszichológiával, az idegen nyelvvel, a művészetekkel, a transzcendens világgal való mindennapos élés is reális társadalmi és egyéni szükségletté vált. Elsősorban mert alapvető követelménnyé vált vele szemben személyisége, alkotó képességei, innovatív erői, alkotóan alkalmazkodó magatartása állandó fejlesztése: a *szubjektív önkibontakozás – mint önnevelési cél – megfogalmazódása*. Ennek a társadalmi, közművelődési segítése is – az előbb említett „mindennapi kultúra” támogatása mellett – azzal egyenrangú társa-

dalmi, közművelődési feladat. Csak így együtt tehetik korszerűvé a közművelődési gondolkodást.

3.2. Tehát nekünk mindig a *társadalom rétegezett egészében*, a *kultúra így érintett egészében* differenciáltan kell gondolkodnunk. Ehhez nem elég csak a *közművelődésre* vonatkozó, régen kialakult és örökül maradt „mítoszokat” mértékegységként tekinteni, hanem arra kell törekedni, hogy konkrét valóság-elemző tevékenységünk olyan elvi konzekvenciákhoz vezessen, amelyek követik a valóságos társadalmi fejlődési tendenciákat, s a születő újat szolgálják. *Én ilyennek látom a személyiség önkibontakozása segítésének folyamatát a közoktatásban és a közművelődésben egyaránt, a nevelés és önnevelés állandó dialektikáját, az önalakítás, önművelés, öntökéletesítés arányának az állandó növekedését és a közművelődés segítségével való kiteljesedését*. Ez a valóság, a mítoszok (elvek), a valóságot újító tevékenység egymást átható dialektikája.

4. A *közművelődés hogyanja, avagy a gyakorlati megvalósulás akadályainak a keresése*

Végezetül egy egyaránt fontos elméleti és gyakorlati kérdés megválaszolását kíséreljük meg. Mindönket régtől kezdve izgató kérdés: *mi az oka, a magyarázata annak, hogy olyan vontatottan, nehézkesen folyik fontos, lényeges elméleti felismeréseknek, céloknak, elveknek a mindennapi gyakorlatba való átteteleződése a közművelődésben?* Tudjuk, hogy az elmélet-gyakorlat összekapcsolódása, a gyakorlati alkalmazás folyamata a társadalmi élet egészében nagy probléma. De felfokozottan erőteljesnek tűnik a neveléstudomány és a közművelődéstudomány területén, tehát általában a személyiségfejlesztés folyamatában. Nyilván a válaszadás nem tisztázható egy nekifutással, de legalább az esetleges előidéző okok, körülmények fő típusainak a keresése a közművelődési mítoszok (elvek) és gyakorlat viszonyának tisztázása során elengedhetetlen feladat.

Válasz-alternatívák a következők:

4.1. Nem kétséges, hogy a főok életútbeli értékváltozás, erőteljesen csak a használati értékre, a vagyonra, a gazdagodásra, a jobb életfeltételekre koncentráció „beállítottág” megerősödése a társadalomban. Le kell szögezni, hogy ez az adott társadalmi körülmények között természetes folyamat. A baj abban van, hogy az ezekhez közelálló (lásd mindennapi-szakmai-közéleti) kultúra-területek központba állítása az ilyen típusú személyek felé irányuló közművelődési kínálatban rendkívül nehézkesen alakul. Emiatt nem valósul meg, vagy csak nehezen, a *szükséges motivációs találkozás a társadalom szabadidős tevékenységi formaválasztása és a közművelődés között*. Részletesen ezt a folyamatot elemeztem legutóbbi könyvemben (D.M.: *Társadalom, felnőttnevelés, önnevelés*. KLTE Debrecen, 1998. II. kötet rész 10–38. Oldalán) az önnevelés, önművelés motivációja kapcsán.

Számunkra ma legfontosabb elvi tanulságként (30–31 old.) az vonható le empirikus vizsgálatainkból, hogy a *mindennapi ember az önnevelés, önművelés folyamatát széles értelemben kezeli*. Ennek különböző rétegei:

– A mindennapi tevékenységekhez kapcsolódó *tapasztalatszerzés*, az emberek közötti tapasztalatcsere és az eközben megvalósuló *adaptáció*.

– A *fáradtság feloldása* céljából végzett szabadidős, regeneráló, szórakozó, szórakozva-művelődő információs tevékenység (formái közismertek, ezért nem részletezem), illetve az eközben megvalósuló személyiségformálódás. A tevékenység regenerációs céljából már tudatos, de önalakítási folyamatában még csak járulékos, részben féltudatos tevékenység.

– Végül a közművelődési folyamat minőségileg új formája a *céltudatos, önkifejlesztő, önnevelő, önművelő tanulási öntevékeny-*

ség, amelynek különös fontosságú területe az *öntevékeny, önművelő* (alulról, belülről szerveződő) *civil szerveződések, önművelődési körök, egyesületek stb.*

Ezek különös jelentősége abban van, hogy a közösség, a kis-csoport pótolja, átveszi a nevelő animátor motiválását, az ön-diagnózist, a programozást, a megvalósítást és értékelést segítő funkcióját.

A *közművelődésnek tehát nemcsak a kultúra teljes területére kiterjedő tartalmi gazdagságban kell gondolkodni, hanem a nevelés-önnevelés belső aránya változatosságára építő folyamati-fejlettségi differenciáltság egészében is. Mert csak így teremthető meg a közművelődési kínálat és a rétegzett lakosság motivációs találkozása.*

A népművelőnek ebbe a lényegileg hármás (négyes?) rétegzettségű folyamatba kell tudnia – kicsit rejtetten, indirekten – bekapcsolódni, de mindenképpen úgy, hogy direkt, tudatos felnőttnevelői szándéka rejtve maradjon.

4.2. A gyakorlati hatékonyság másik fontos akadálya, hogy a *közművelődési folyamatban alig tudjuk természetes módon az egész folyamat legfontosabb feltételét a kultúra belső elsajátítási, feldolgozó részét, illetve ennek andragógiai segítségét központba állítani.*

Ennek először a *lényegi-andragógiai-pszichológiai folyamat-oldalát* kell mélyen megérteni. A nemzetközi szakirodalom már a jóléti társadalom kialakulása kezdetétől hirdeti, hogy a *személyiség egészségének nagyon fontos feltétele a személyiséget ért külső hatásoknak, azok belső pszichikus feldolgozásának és a személyi leereagálásnak a harmonikus egyensúlya.* Tudjuk, szenvedjük, hogy ezt a pszichikus egyensúlyt napjainkban sok veszély fenyegeti. Egyik ilyen a külső információk hatásoknak a túlbuzjándzása, szinte követhetlensége. Ez nem magában veszély (sőt önmagában nézve még érték is lehet), de a pszichikus harmonikusság másik oldalával: a *belső feldolgozó, elmélyítő, rendező tevékenység arányának erős lecsökkenésével együtt már igazi veszéllyé válik. Comenius szavaival élve: „Mindig eped a lelkünk is a dolgok után, mindig vágyakozik és mindig telítve van a kutatás vágyával, mindent befogad, mindenért lelkesedik, fáradhatatlan mindennütt, amíg rendezett sorban egyik dolog a másik után kerül eléje kutatásra és el nem árasztja a tömkeleg”. (Comenius Nagy Oktatástana. Bp. 1963. 176. old.)*

A külső ingerhatás-özön belső rendeződését az ember csak *rendszeres belső elmélyüléssel, a kívülről befogadottak újragondolásával, tehát egy egyéni, szubjektív értékelő szellemi tevékenységgel* oldhatja meg. Mit jelent ez a belső, elmélyedő, szellemi aktivitás? Mindenekelőtt az új ismereteknek az eddigi ismeretek, tapasztalatok rendszerébe való beleépítést, továbbá a kérdésre való válaszadást: *igaza van-e az új benyomásoknak, vagy mennyiben nincs, vagy hogy mit követel ezek elfogadása tőlem, személy szerint, hogyan hasznosíthatom ezeket mindennapi életemben?*

Ma a szerves tanulási, művelődési folyamat ennél a második lényegi feltételnél *„záródik rövide”. Erre „nincs, nem marad idő”, mert ezt nem szokta meg az ember fiatal korában az iskolában (a tanórai munkában), a tanórán kívül, a szakköri, a műkedvelő művészeti tevékenységben, az önképző vagy önművelő körökben, egyesületekben, vagy elmélyült baráti kapcsolatokban, bibliakörökben, de ha máskor nem, legalább a nap eseményeinek az esti, lefekvés, elalvás előtti újragondolásánál a történetek etikai jellegű újraértékelésével. Módszerei a pillanatokig való megállás, a töpren-gő elmélyülés: mit csináltam jól, rosszul, annak végiggondolása: mit mond „nekem” ez a TV-ben látott film, mivel értek egyet belőle, mivel nem?” Még tovább mélyíti ezt a belső rendező hatást, ha *eszmét cserélünk, beszélgetünk róla másokkal, akár azonnal, akár más-**

kor, utóbb barátokkal, a család tagjaival, vagy a hímző szakcsoport legközelebbi találkozásán. Ezáltal *ugyanis még attól a gógtól, magabiztosságtól is megszabadulhatok, hogy „képes vagyok én magam, tüzetes elemzés nélkül is jól értékelni a dolgokat” és ezáltal megtanulhatom, hogy „másoknak is lehet igazuk, hogy másként is lehet látni, értékelni a kérdéseket”. Ez a „csak nekem van igazam” túlzott magabiztossága ugyanis a lelki egészségre vezethető belső elhényedés szellemi tevékenységének is lehet nagy veszélye.*

Vigyázat! Még egyszer ismétlem: *mindezt meg kell gyermek- és ifjú korunktól szoknunk.* Mindennek „vérünkkel” kell válnia, napi életformánkba kell beépülnie, hogy „rosszul érezzük magunkat” ennek elmaradása esetén. A szokássá vált tevékenységforma automatizálódik, féltudatosá válik, de keretein belül nagyon cleven, tudatos életértékelés, külső hatásértékelés, a jelenségek rendezése valósul meg. E nélkül „eláraszt bennünket a tömkeleg”, s rendezetlen, nem szerves műveltség alakul ki bennünk. Csak ennek a belső elmélyedésnek, önálló szellemi munkának az eredménye a személyiség egészségének, harmonikusságának a harmadik alapfeltétele: a külső hatások – elmélyült belső, kritikai feldolgozását követő – *személyes, külső leereagálása.* Ennek következményeként *válaszol az egyén saját munkájában való kreatív alkalmazással, a családi, baráti, közéleti területen való aktív viselkedéssel, vagy kicsit „leszűkítetten”, „áttételezeten” csak szabadidős, művelődő, szakköri-művészeti-csoportni öntevékenységgel az őt ért külső, társadalmi hatásözönre.*

Teljesen ezzel rokon az a belső elmélyedő, kísérletező, kreatív magatartás, amelyet Németh László sok munkájában követel, amellyel a legsivárabb, mechanikus munkafolyamat is kísérleti laboratóriumná változtatható. Azonnal észrevehető, hogy ez a *folyamat már az önkibontakoztató, önnevelő, önművelő tevékenység kiindulópontja is, de kiteljesedése is.* Ez a közművelődés nagyon hangsúlyozott, tudatos (s nem is csak mítosz-szintű) alapelve kell, hogy legyen.

Sajnos ez nem vált (láttuk az iskolai munka, az iskolán kívüli nevelés-művelődés egymással összefüggő hiánya miatt) mindennapi életformánk részévé. Emiatt, ha el akarjuk kerülni a Comenius által jelzett főveszélyt, hogy „eláraszt bennünket a tömkeleg”, ezen kell minden lehető eszközzel változtatni, s a „külsőt rendezett belsővé tenni”, egészségesen leereagálni! Ez súlyos, folyamatos, részben korrekciós, de nagyon aktuális feladat. A szükségesség indokait még néhány gyakorlati közművelődési példával kívánom megvilágítani.

4.3. *Nem alakultak természetes művelődési formákká, módszerekké ezek az elmélyítő, kollektív beszélgetések.* (Például a filmek szakköri megbeszélései, vagy a színházi ankétok). Sőt, ezekkel szemben valóságos ellenérzés, viszolygás alakult ki az emberekben, mert nem szokták meg ezt a „szellemi erőfeszítést” – fárasztónak, sőt felesleges utólagos „kérdésnek” tartják azt. Ebből ismét csak az önkéntes, civil szerveződésű, öntevékeny „kisközösségek” (csoportok) felé vezethet kiút. Bár ezeknek is van „szorosabb” belső, szakmai programja, tartalma, de azokból – ügyes animátor kezében – számtalan út vezet az élet sokrétűsége, az átéltek utólagos felidézése és eszmecserében való „helyrerakása” felé.

Ennek a módszertani folyamatnak azonban a közművelődési szakemberek, műkedvelő, önművelődési csoportvezetők, andragógiai *szakműveltsége* legszerveesebb részévé, tartalmává, képesség-elemévé kell lennie. De – sajnos – ma még nem az. *Igazi „animátori” képzés, gyakoroltatás és továbbképzés kell ehhez.* Lényege a közösségek (indirekt eszközökkel, a belső szükségszerű tevékenységek közvetett kölcsönhatásával, a példa vonzásával, a fokozatos fejlesztéssel ható) *„rejtett, résztvevői irányításának a művészete”. Ez az út vezet a kultúra belső, elmélyült feldolgozásának elterjesztéséhez.*